

Saamelaiskäräjien lausunto hallituksen luonnoksesta vanhuspalvelulain muuttamiseksi

VN/16703/2024

Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (jäljempänä vanhuspalvelulaki) muuttamisesta. Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi vanhuspalvelulakia siten, että mitoituksen tulisi olla vähintään 0,6 työntekijää asiakasta kohden 1.1.2025 lähtien.

Vanhuspalvelulakiin lisättiin vuonna 2020 muun ohella velvoite vähintään 0,7 työntekijän henkilöstömitoituksesta asiakasta kohti iäkkäiden henkilöiden tehostetun palveluasumisen ja pitkäaikaisen laitoshoidon toimintayksiköissä. Mitoituksessa otetaan huomioon vain välitöntä asiakastyötä tekevä henkilöstö. Henkilöstömitoitusta koskeva säännös säädettiin tulevaksi voimaan täysimääräisesti siirtymäajan jälkeen 1.4.2023, jotta kunnilla ja kuntayhtymillä sekä palveluntuottajilla olisi mahdollisuus varautua merkittävään henkilöstötarpeen kasvuun.

Voimaantulosäännöstä muutettiin keväällä 2023 voimaan tulleella lailla (223/2023) niin, että vähimmäismitoitus 0,7 työntekijää asiakasta kohti tulee voimaan 1.12.2023. Sitä ennen mitoituksen on oltava vähintään 0,65 työntekijää asiakasta kohti. Voimaantulosäännöstä muutettiin edelleen syksyllä 2023 voimaan tulleella lailla (1046/2023) siten, että vähimmäismitoitus 0,7 työntekijää asiakasta kohti tulee voimaan 1.1.2028. Sitä ennen mitoituksen on oltava vähintään 0,65 työntekijää asiakasta kohti.

Julkinen talouden heikentymisen vuoksi hallitus päätti julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2025–2028 lisätoimista, jotka vahvistavat julkista taloutta. Osana julkisen talouden suunnitelmassa päätettyjä säästötoimia hyvinvointialueiden velvoitteita kevennetään. Hallitus on pyrkinyt turvaamaan sote-palvelut mm. helpottamalla osaaajapulaa ja parantamalla hyvinvointialueiden edellytyksiä tuottaa lakisääteiset palvelut käytettävissä olevilla henkilöstöresursseilla. Henkilöstön vähimmäismitoitusta ympärivuorokautisessa hoivassa kevennetään siten, että vähimmäismitoitus on 0,6 työntekijää asiakasta kohden 1.1.2025 alkaen.

Lausunnonantajan lausunto

1. Pidätkö luonnoksessa esitettyä muutosta kannatettavana?

Ei

2. Onko esitetty muutos toimiva ratkaisu talouden tasapainottamiseksi?

Ei

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne palvelujen toteuttamisesta taloudellisesti kestäväällä tavalla.

Katso vastaus. 6

3. Onko esitetty muutos toimiva ratkaisu henkilöstön saatavuuden ja riittävyyden turvaamiseksi?

Ei

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne henkilöstön saatavuuden turvaamisesta asiakkaiden palvelutarpeita vastaavalla tavalla.

Katso vastaus 6.

4. Kuinka suurelle osalla asiakkaista arvioitte vähimmäismitoituksen 0,6 olevan riittävä turvaamaan laadukkaat ja asiakasturvalliset palvelut?

Valitse seuraavista vaihtoehdoista sopivin

- 50 % tai vähemmän
- 50–75 %
- 75 % tai enemmän

Voitte esittää 0,6 mitoituksen riittävyyteen liittyviä näkökohtia.

-

6. Voitte esittää muut asiaan liittyvät näkökohtanne muutoksen vaikutuksista.

Saamelaiskäräjät ei pidä lakimuutosta kannatettavana, toteutuessaan se heikentää saamelaisten ikäihmisten oikeutta ja pääsyä saamenkielisiin ja kulttuurin mukaisiin palveluihin. Aikaisempi lakiin kirjattu hoitajamitoitus on arvioiden mukaan toteutunut hyvin ja henkilöstömitoitus nousi iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon yksiköissä vuosien 2020–2023 aikana. Näiden lukujen myötä myönteistä kehitystä tulisi tukea ja vahvistaa. Hyvinvointialueille tulisi turvata tarvittavat resurssit positiivisen muutoksen turvaamiseksi. Hoitajamitoituksen hallituskausittainen muuttaminen haastaa kehittämisen ja tulosten ruohonjuuritasolle viemisen. Saamelaiskäräjät tarkastelee hallituksen

lakimuutoksen vaikutuksia saamelaisten kielellisten oikeuksien, yhdenvertaisuuden sekä alkuperäiskansaoikeuksien näkökulmasta.

Useissa Suomen ratifioimissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa suojataan saamelaisten oikeus omakielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Suomi on saanut suosituksia ihmisoikeuksia valvovilta elimiltä parantaa näitä palveluita. Ihmisoikeuksien valvontaelinten kannanotoissa alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeus nähdään ennen kaikkea välineenä turvata alkuperäiskansojen kulttuuri. Saamelaisen kulttuuriperinnön turvaaminen edellyttää saamelaisten mahdollisuutta hallita mahdollisimman laajasti omaa sosiaalista ja kulttuurista kehitystä sekä osallistua sen suunnitteluun alueellisella ja kansallisella tasolla.

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lisäämiseksi on olennaista, että saamelaisväestön tosiasiallista yhdenvertaisuutta edistetään tarpeen mukaan yhdenvertaisuuslaissa (2014/1325 § 9) säädetyllä positiivisella erityiskohtelulla. YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevaa yleissopimusta (SopS 7–8/1976, laki 107/76 ja asetus 108/76) valvova YK:n ihmisoikeuskomitean on linjannut, että alkuperäiskansojen kulttuurin suojaaminen edellyttää positiivista erityiskohtelua. Positiivisesta erityiskohtelusta on säädetty yhdenvertaisuuslaissa (2014/1325 § 9). Lisäksi yhdenvertaisuuslaissa viranomaisella on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta (5§).

Kielelliset oikeudet

Saamelaisten asema alkuperäiskansana on vahvistettu Suomen perustuslaissa (17 §). Sen mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Sama oikeus sisältyy myös lukuisiin Suomen ratifioimiin kansainvälisiin sopimuksiin. Perustuslain todetaan myös, että saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Tämä on toteutettu esimerkiksi saamen kielilaille (1086/2003). Perustuslain ja saamen kielilain lisäksi saamelaisten oikeuksista säädetään tarkemmin muun muassa laissa saamelaiskäräjistä (974/1995).

Lapin hyvinvointialue järjestää ja tuottaa sote-palveluita saamelaisten kotiseutualueella. Saamenkielisten palveluiden tuottamiseen Lapin hyvinvointialuetta velvoittavat muun muassa saamen kielilaki (1086/2003) ja laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021, 5 §). Lisäksi Lapin hyvinvointialueella on lakisääteisenä tehtävänänsä tukea saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämistä koko maassa (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021, 33 §).

Saamen kielilain 19§:n mukaan saamenkielinen asiointi on pyrittävä antamaan saamenkielisen henkilön hoidettavaksi. Jos tämä ei ole mahdollista, voidaan käyttää tulkkausta. Tulkkaus ei ole ensisijainen tapa järjestää saamenkielisiä palveluita, vaan sitä käytetään vain silloin, jos viranomaisen ei pysty ohjaamaan asiakasta saamenkieliselle työntekijälle. Tulkkauksen haasteina voidaan pitää tulkkien esteellisyyttä sekä tulkkauksen sopimattomuutta terapiapalveluiden yhteydessä. Hoitajamitoituksen heikentäminen voi heikentää saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumista. Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (17.8.1992/785) potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon.

Vaikutukset henkilöstöön

Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten perustason sote-alan ammattilaisista on suunnaton pula. Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä saamenkielisen sosiaali- ja terveystalouden henkilöstön koulutuksen nykytilanteesta ja kehittämistarpeista (2021) todetaan, että saamenkieliset sosiaali- ja terveyspalvelut eivät toteudu edes lainsäädännön edellyttämällä vähimmäistasolla. Saamelaiskäräjät näkee, että hoitajamitoituksen laskeminen voi vaikeuttaa hoitajapulaa entisestään. Hoitajamitoituksen lasku voi pahimmallaan aiheuttaa merkittävän haasteen erityisesti saamenkieliselle henkilöstölle ja hoiva-alan vetovoimalle ja houkuttelevuudelle, sekä henkilöstön työssäjaksamiselle. Suunnitellulla hoitajamitoituksen heikennyksellä voidaan aiheuttaa peruuttamatonta vahinkoa sote-sektorin vetovoimalle.

Riittäväällä lakisääteisellä henkilöstömitoituksella tulisi turvata myös henkilöstön hyvinvointia ja työssä jaksamista. Työterveyslaitoksen tutkimusten mukaan eettinen kuormitus ja muut työn psykososiaaliset kuormitustekijät ovat iäkkäiden palveluissa muuta sosiaali- ja terveydenhuoltoa yleisempiä. Eettisen kuormituksen seurauksia vanhuspalveluiden työntekijöille olivat työstä poissaolot, mielenterveysongelmat, epäterveelliset ja epäsosiaaliset elämäntavat ja fyysiset oireet sekä heikentynyt työkyky. Eettistä kuormitusta aiheuttavia tilanteita ovat muun muassa työpaikan organisatoriset rajoitteet, jotka liittyivät esimerkiksi johtamiseen, työvuorojen järjestämiseen ja riittämättömiin resursseihin. Erityisesti saamenkielisen sote-henkilöstön työn kuormittavuus heikentää työssäjaksamista.

Nykyiselläänkään olemassa oleva saamenkielinen henkilöstö ei riitä turvaamaan inarin-, koltan- ja pohjoissaamenkielisten palveluiden toteutumista saamen kielilain (1086/2003) ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain (612/2021, 5 §) mukaisesti. Saamenkielisen henkilöstön suhteen ei ole olemassa ”särkymävaraa”. Saamenkielisen henkilöstön poissaolojen vuoksi on vaikeaa tai mahdotonta saada korvaavaa henkilöstöä. Lapin hyvinvointialue on todennut, että hyvinvointialueen henkilöstöllä ei ole riittävän laajaa saamen kielen ja kulttuurin osaamista vastaamaan alueen palveluiden tarpeeseen. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen heikentää saamenkielisen henkilöstön saatavuutta entisestään.

Saamelaiset ikäihmiset

Saamelaisen ikäihmisten määrä kasvaa vuosittain. Saamelaiskäräjien tilastojen mukaan 65-85 vuotiaita saamelaisia olisi noin 1903 henkeä. Ikäihmiset asuvat pääasiallisesti saamelaisten kotiseutualueella (Inarin, Utsjoen, Enontekiön ja Vuotson alue) Lapin hyvinvointialueella. Saamelaiset ikäihmiset asuvat usein kotona joko aliresurssoidun kotihoidon, läheisten tai muiden avun turvin. Saamelaisten kotiseutualueen pitkät välimatkat vaikeuttavat kotiin annettavien palveluiden tarjoamista.

Lapin hyvinvointialueen säästösuunnitelmissa tavoitteena on lisätä yhteisöllistä asumista ja leikata ympärivuokautisesti hoivasta sekä vuodeosastoista. Saamelaisten kotiseutualueella yhteisöllisen asumisen yksiköitä tai perhehoidon palveluita ei kuitenkaan ole nykytilassa tarjolla lainkaan. Ne soveltuvat verrattain toimintakykyisille henkilöille. Saamelaisväestö hakeutuu hoivapalveluihin melko myöhään, jolloin asukkaiden kunto on jo lähtökohtaisesti heikentynyt. Tällöin

ympäri vuorokautiset hoivapalvelut ovat ainoa Saamelaisten kotiseutualueella kyseeseen tulevat hoivan muoto. Saamelaisten kotiseutualueella on jo nykyisellään pulaa ympärivuorokautisen hoivan yksiköistä.

Ikäihmisten toimintakyvyn arviointiin hyvinvointialueilla käytetään RAI-arviointivälineistöä, jonka avulla määritellään ikäihmisten palvelutarvetta. RAI-arviointivälineistö kuuluu vanhuspäivälain 15 §:n 3 momentissa tarkoitettuihin luotettaviin toimintakyvyn arviointivälineisiin. Saamenkieliset RAI-arviointivälineistöt puuttuvat saamelaisen väestön kohdalla kokonaan. Saamelaiset ikäihmisten äidinkieli on yleensä joku Suomessa kolmesta puhutusta saamen kielestä. He ovat oppineet suomen kielen vieraana kielenä. Mahdollisten muistisairauksien myötä ja sairauden edetessä myöhemmin opittu kieli voi unohtua. Suomen kielellä tehdyt arvioinnit ja palvelut eivät anna aina totuudenmukaista kuvaa asiakkaan toimintakyvystä. Tämä asettaa saamelaiset ikäihmiset eriarvoiseen asemaan, kun arvioidaan toimintakykyä ja palvelutarvetta suomenkielillä arvioinneilla.

Saamelaisten sekä suomalaisten ikäihmisten ympärivuorokautisen palvelutarpeen määrä tulee tulevaisuudessa kasvamaan. Kasvavien asiakasmäärien vuoksi on tärkeää varautua siihen tarpeeseen, jolloin hoitajamitoituksen leikkaus ei mahdollista kasvavan palvelutarpeen vahvistamista pienemmällä resursoinnilla. Ikäihmisten palveluiden kattavuus on Suomessa viimeisen vuosikymmenen aikana heikentynyt, siitä huolimatta, että ikääntyneiden määrä koko ajan kasvaa. Lakimuutoksella voi näin olleen olla merkittävä heikentävä vaikutus palveluiden laatuun, saamenkielisten asiakkaiden kielellisiin oikeuksiin ja yhdenvertaisuuteen. Saamelaiskäräjät näkee, että saamelaisten ikäihmisten hoivasta ja palveluista ei tulisi leikata eikä hoitajamitoitusta tulisi heikentää osana valtiontalouden tasapainottamista.

Hyvän työn ohjelma

Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen on ollut merkittävä saamenkielisen henkilöstön saatavuuteen vaikuttava heikentävä toimenpide. Aikuiskoulutuksen merkitys korostuu saamelaisten kotiseutualueella ja saamenkielisten palveluiden saatavuuden turvaamisessa. Aikuiskoulutuksen tukeminen on ehdottoman tärkeää saamenkielisen ammattihenkilöstön saatavuuden turvaamiseksi ja kehittämiseksi. Kaikki kolme Suomessa puhuttua saamen kieltä ovat uhanalaisia ja jokainen uusi saamenkielenpuhuja on tärkeä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen kehittämiseen hankerahoitusta kertaluontoisesti vuonna 2022 n. 2 miljoona euroa. Hankerahoituksella Oulun yliopisto, Lapin yliopisto sekä Lapin ammattikorkeakoulu, Oulun ja Diakonia ammattikorkeakoulun yhteistyönä ovat aloittaneet hankkeet, joilla koulutetaan saamenkielistä sosiaali- ja terveysalan henkilöstöä ja kehitetään sotesektorin saamenkielikoulutusta. Hankkeet ovat kertaluontoisia, jolloin ne tuovat apua hetkellisesti, mutta vaatisivat toistuvuutta tuodakseen kestäviä ratkaisuita akuuttiin ja krooniseen osaajapulaan.

Pääministeri Orpon hallitusohjelmaan kirjatun Hyvän työn ohjelman mukaisesti hallitus haluaa ratkaista hyvinvointiyhteiskunnan palveluiden saatavuutta uhkaavan sote-henkilöstön vajeen, mikä vaatii sekä lyhyen että pitkän aikavälin toimia. Hyvän työn ohjelmassa sekä toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden osalta tulisi huomioida myös saamenkielistä henkilöstöä

koskevat saatavuushaasteet, jolloin pystyttäisiin luomaan pysyviä rakenteita ja toimintamalleja saamenkielisten sote-palveluiden vahvistamiseksi. Saamenkielisen henkilöstön haasteet koskettavat erityisesti Lapin hyvinvointialuetta, jolla erityisvastuu järjestää ja tuottaa sote-palveluita saamelaisten kotiseutualueella.

Toimintasuositukset

- Hoitajamitoitus säilytetään jo laissa olevalla tasolla (0,7 %)
- Lapin hyvinvointialueelle tulee varata resurssit saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten perustason palveluiden jatkuvuuden turvaamiseksi ja kulttuurinmukaisten palveluiden valtakunnallisten palveluiden kehittämisen mahdollistamiseen.
- Turvataan saamenkielisen ammattihenkilöstön saatavuus sote-sektorilla. Laaditaan saamenkielisen henkilöstön aikuiskoulutukseen aikuiskoulutustuen korvaava toimintamalli turvaamaan saamenkielisen henkilöstön resurssit.
- Hyvän työn ohjelmassa tulee huomioida myös saamenkielistä henkilöstöä koskevat saatavuushaasteet.

Merk.

Pirita Näkkäläjärvi
Puheenjohtaja

Riitta Lehtola-Kosonen
Sosiaali- ja terveysihteeri

Lausunnosta päätti puheenjohtaja 8.7.2024

Lisätietoja antaa: sosiaali- ja terveysihteeri Riitta Lehtola-Kosonen, riitta.lehtola-kosonen@samediggi.fi,
puh. +358 (0)44 777 4820

SIGNATURES**ALLEKIRJOITUKSET****UNDERSKRIFTER****SIGNATURER****UNDERSKRIFTER**

This documents contains 6 pages before this page

Dokumentet inneholder 6 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 6 sivua ennen tätä sivua

Dette dokument indeholder 6 sider før denne side

Detta dokument innehåller 6 sidor före denna sida

authority to sign

representative

custodial

asemavaltuus

nimenkirjoitusoikeus

huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt

firmateckningsrätt

förvaltare

autoritet til å signere

representant

foresatte/verge

myndighed til at underskrive

repræsentant

frihedsberøvende